

WYDAWNICTWA
BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ m. st. WARSZAWY

№ 76

Programy wykładów Prywatnej Jednorocznej Koedukacyjnej Szkoły
Bibliotekarskiej Zarządu Miejskiego w m. st. Warszawie

№ 18

KAZIMIERA RYTEL

OPRAWA I KONSERWACJA DRUKÓW

PROGRAM:

I. Wiadomości wstępne:

1. Pochodzenie wyrazu: introligatorstwo.
2. Zadanie oprawy i jej znaczenie:
 - a) ochrona i konserwacja książki;
 - b) udogodnienie przy jej używaniu;
 - c) zdobienie książki.

II. Zarys historii oprawy:

1. Introligatorstwo w starożytności w związku z przeobrażeniami formy książki:
 - a) forma początkowa ksiąg — zwoje (biblion);
 - b) dyptyki;
 - c) księgi czworoboczne (codex).
2. Oprawy średniowieczne:
 - a) oprawy wczesnośredniowieczne: snycerskie i złotnicze (pierwsze księgi kościelne);
 - b) oprawy bizantyjskie;
 - c) oprawy Sienieńskich ksiąg rachunkowych (malowane na desce);
 - d) oprawy skórzane, nacinane i tłoczenie „na ślepo”;
 - e) oprawy sakwowe;
 - f) oprawy miękkie (jedwabne, aksamitne, skórzane), okrywkowe.
3. Epoka Renesansu:
 - a) tłoczenie złotem;

- b) prototyp tektury — kawałki makulatury sklepane po kilka (dziś źródło zabytków);
 - c) tektura — zastosowanie na okładki;
 - d) wybitni introligatorzy: Aldus Manutius, Jan Grolier, Tomasz Maioli;
 - e) oprawy w bibliotekach królewskich;
 - f) superexlibrisy.
4. Wiek XVII i XVIII:
- a) dalszy rozwój introligatorstwa i prymat Francji;
 - b) koronkowość zdobienia i ornamenty punktowe.
5. Wiek XIX:
- a) ubóstwo motywów zdobniczych i naśladowanie dawnych form („à la fanfare”, „à la Grolier”, „à la Henri deux”, „à la Eve” itp.);
 - b) upadek techniki introligatorskiej;
 - c) wprowadzenie maszyn introligatorskich;
 - d) zastosowanie do oprawy materiałów fabrycznych (skóry, papieru, płótna);
 - e) odrodzenie introligatorstwa w Anglii u schyłku XIX wieku (T. J. Cabden-Sanderson, Douglas Cockerell).

III. Oprawa w Polsce:

1. Pierwsze oprawy w Polsce, pochodzące z okresu początków chrześcijaństwa.
2. Ogólny zarys rozwoju introligatorstwa polskiego (analogiczny do rozwoju introligatorstwa europejskiego).
3. „Szkoła polska”. Niski stan badań dotyczących jej.
4. Najdawniejsze zabytki opraw polskich (wiek XV) i wpływ opraw niemieckich.
5. Rozkwit introligatorstwa w epoce Zygmunto-wskiej (oprawy ksiąg sądowych, biblioteka Zygmunta Augusta).
6. Rozwój introligatorstwa w poszczególnych miastach (Kraków 1407, Poznań 1481, Warszawa 1528, Wilno 1597).
7. Wpływy francuskie w XVII i XVIII wieku:
 - a) oprawy z bibliotek Zygmunta III Wazy, Władysława IV i Jana III (skromne i stojące niżej artystycznie od poprzednich);
 - b) oprawy z bibliotek Leszczyńskiego, Augusta III i Stanisława Augusta (skromne, ale o wysokim poziomie artystycznym).
8. Wiek XIX:
 - a) upadek introligatorstwa;
 - b) odrodzenie pod wpływem angielskim pod koniec wieku XIX.
9. Stan obecny:
 - a) kierunek technicznego i estetycznego odrodzenia rękodziela i jego

- czołowi przedstawiciele: K. Homolacs, R. Jahoda, B. Lenart, A. Semkowicz, Muzeum im. dra Baranieckiego w Krakowie i inni;
- b) kierunek mechanizacji pracy introligatorskiej, propagujący taniść i tempo kosztem jakości.

IV. Współczesne rodzaje opraw:

1. Broszura.
2. Karton ścięty.
3. Oprawa właściwa i materiały obłóczenia:
 - a) skórzana;
 - b) pergaminowa;
 - c) płócienna;
 - d) papierowa;
 - e) półskórkowa;
 - f) półpergaminowa;
 - g) półpłócienna.

V. Technika oprawy i materiały introligatorskie:

1. Broszutowanie:
 - a) składanie arkuszy (falcowanie) ręczne lub maszynowe;
 - b) zbieranie arkuszy w książkę według ich kolejnej sygnatury;
 - c) prasowanie;
 - d) szycie ręczne lub maszynowe (nićmi lub drutem);
 - e) zaciąganie papierowej okładki.
2. Oprawianie:
 - A. Przygotowanie bloku książki:
 - a) czynności wstępne: rozbieranie książki, tj. rozdzielanie arkuszy, oczyszczenie ich z kleju, ustawienie na kolumnę, reperacja, wzmocnienie pierwszych i ostatnich arkuszy paskami, umocowanie na paskach ilustracji i okładki, sprawdzenie kolejności arkuszy, za- prasowanie;
 - b) przygotowanie wyklejki (Vorsatz);
 - c) przygotowanie książki do szycia;
 - d) szycie książki — rodzaje szycia dawne i obecnie spotykane (szycie na okrętkę, na sznurki z nacięciem i bez, na tasiemki, pojedynczo i „dwa za jeden” oraz szycie maszynowe nićmi lub drutem);
 - e) przygotowanie książki do obcinania: roztrzępanie wąsów, przykle- janie falców (wpustek), zrównanie, oklejenie grzbietów;
 - f) obcinanie (ręcznie lub maszynowo);
 - g) wyokrąglenie grzbietu (młotkiem lub maszynowo);
 - h) przygotowanie tektury, przycięcie i podkaszerowanie;
 - i) kaszerowanie książki (nabijanie oporka) młotkiem lub maszynowo;
 - j) malowanie lub złocenie brzegów;
 - k) kapitałkowanie (szycie na książce lub przyklejanie).

B. Okładka — zrobienie jej i łączenie z blokiem książki.

1. Oprawa zaciągana:

- a) przygotowanie wkładki grzbietowej;
- b) zaciąganie wkładki grzbietowej i zasadzanie tektur (tektury sklejane, typ francuski, typ niemiecki);
- c) przygotowanie materiału obłóczyeniowego (skóry, płótna, papieru i in.);
- d) oblekanie oprawy;
- e) podklejanie.

2. Oprawa wklejana:

- a) przygotowanie wkładki grzbietowej;
- b) woreczkowanie książki;
- c) przygotowanie materiału obłóczyeniowego;
- d) wykonanie okładki;
- e) wklejanie książki w okładkę;
- f) podklejanie.

C. Zaopatrywanie napisami i zdobienie oprawy:

- a) ręczne i maszynowe;
- b) „na ślepo”, złocenie, na farbę i inne;
- c) rozmieszczenie tytułu na grzbiecie;
- d) kompozycja ornamentu okładki.

VI. *Minimum warunków, jakim powinna odpowiadać oprawa biblioteczna:*

1. Wzmocnienie krańcowych arkuszy.
2. Przytwierdzenie ilustracji, map itp. na paskach podwiniętych (papierowych, względnie płóciennych).
3. Ręczne szycie pojedyncze (wyszycie).
4. Minimalne obcinanie.
5. Ścisłe dopasowanie grzbietu oprawy do grubości książki.
6. Tektury zasadzane, a nie oddzielna okładka.
7. Dobrze, trwałe gatunki materiałów (w szczególności cienki i mocny papier do reperacji, szara tektura, płótno żyrodowskie, świeży krochmal i klej).
8. Swobodne otwieranie się książki.
9. Czytelność i dobre rozmieszczenie napisu na grzbiecie i okładce.
10. Estetyczny wygląd oprawy.

VII. *Konserwacja książki (w szczególności zabytkowej):*

1. Znaczenie konserwacji.

2. Warunki przechowywania książki:
 - a) odpowiednia wilgotność powietrza;
 - b) odpowiednia temperatura;
 - c) przewietrzanie;
 - d) ochrona przed słońcem.
3. Czynności konserwacyjne:
 - a) odpylanie;
 - b) tępienie pasożytów;
 - c) odczyszczenie skóry okładki;
 - d) nasycanie skóry tłuszczem;
 - e) wzmacnianie i odczyszczenie papieru (planировanie);
 - f) łatanie papieru;
 - g) zabezpieczenie: futerał, pokrowiec.
4. Konieczność pracowników wyspecjalizowanych w tym zakresie.
5. Stan konserwacji książki w poszczególnych krajach.

LITERATURA

obowiązująca:

1. *Jaroslawecka, M.* Rzut oka na dzieje oprawy po wiek XIX — „Wystawa oprawy książki”... Kraków 1925, str. 3—15.
2. *Lenart, B.* Dzisiejsza „oprawa” i dobra oprawa. Warszawa 1928, str. 11. Odbitka z „Praca Ręczna w Szkole” nr 1, 1928 r.
3. *Lenart, B.* Konserwacja książki zabytkowej i jej oprawy. Wilno 1926, str. 19.
4. *Semkowicz, A.* Oprawa książek. Kraków 1926, str. 17, tabl. 10. Odbitka z „Silva Rerum” z. VI.
5. *Sowiński, M.* Nauczanie robót ręcznych. Cz. I. Oprawy brulionu, notesu, bloku, szkieletownika, pamiętnika, książki w skórę, atlas, szare płótno i tak dalej, złozenie, barwienie papierów i wiele innych. Podręcznik ułożył i rysunkami objaśnił H. Policht. Kraków 1925, str. 130.

uzupełniająca:

6. *Chmiel, A.* Inwentarz rzeczy introligatora krakowskiego Macieja Przywiłeckiego z r. 1587. [Kraków 1928], str. 5. Odb. z „Silva Rerum” R. IV, 1928, str. 175—180.
7. *Dobrzycki, J.* Introligatorstwo krakowskie ostatnich lat pięćdziesięciu. Kraków 1926, str. 19, tabl. XXVI. Odb. z VII zes. „Exlibris”.
8. *Dubrawski, F.* Introligatorstwo w szkole. Podręcznik metodyczno-praktyczny dla nauczycieli robót ręcznych. Lwów 1925, str. 53.
9. *Hałaciński, K.* O krakowskich introligatorach ubiegłego wieku. Kraków 1926, str. 27, tabl. 9.

10. *Homolacs, K.* Podręcznik do introligatorskiego zdobnictwa stemplowego. Kraków 1927, str. 105.
11. *Lenart, B.* Rzecznictwo Bonawentury Lenarta o konserwacji książki ze zbiorów Władysława Frąckiewicza. Kraków 1926, str. 7.
12. *Loubier, J.* Der Bucheinband in alter und neuer Zeit. Berlin u. Leipzig, str. 187.
13. *Majkowski, E.* Oprawy sakwowe. Przyczynek do historii introligatorstwa u schyłku wieków średnich. Poznań 1932, str. 31.
14. *Rodkiewiczówna, J.* Cech introligatorski w Wilnie. Zarys historyczny. Wilno 1929, str. 55.
15. *Witkiewicz, K.* Kunszt introligatorski Bonawentury Lenarta. Kraków 1932, str. 24, tabl. XXXV.
16. *Wolski, Z.* Z dziejów introligatorstwa polskiego. „Katalog wystawy introligatorskiej”. Warszawa 1897, str. 9 nlb.

Czasopisma:

17. *Exlibris.* Pismo poświęcone bibliofilstwu polskiemu. Lwów, Kraków, R. 1, 1917 — VII, 1929.
18. *Polska Gazeta Introligatorska.* Niezależny organ poświęcony sprawom introligatorstwa polskiego. Poznań, R. I, 1928 — VI, 1933.
19. *Silva Rerum.* Czasopismo polskich towarzystw bibliofilskich. Kraków, T. I, 1925 — VI, 1931; VII, 1938.

Warszawa 1938. Z załącznika Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

SKŁAD GŁÓWNY:

Poradnia Biblioteczna Związku Bibliotekarzy Polskich

Warszawa, Marszałkowska 69 m. 5. Tel. 8.40-93.

Konto P. K. O. 21.495.

Druk. Jan Świętoński i S. M. Warszawa.

